

Europees Gemeenschappelijk Visserijbeleid drastisch hervormd: de ‘Big Change’

Kelle Moreau & Els Torreele

Instituut voor Landbouw- en Visserijonderzoek (ILVO), Eenheid Dier – Visserij en aquatische productie; Ankerstraat 1, 8400 Oostende; kelle.moreau@ilvo.vlaanderen.be; els.torreele@ilvo.vlaanderen.be

De sterk toenemende wereldbevolking na WO II leidde tot een verhoogde consumptie van visserijproducten en een schaalvergroting van de visserijactiviteiten. Nieuwe visserijtechnieken en een groeiende internationale handel waren mee bepalend. Er werd voortaan in alle wereldzeeën gevist en producten van over gans de wereld hielpen tegemoetkomen aan de toegenomen vraag. Helaas zijn door deze gestegen visserijdruk heel wat visbestanden in de problemen geraakt en beland in de categorie ‘overbevist’. Daarnaast veroorzaken nogal wat klassieke visserijmethodes ernstige ongewenste en grootschalige ecologische neveneffecten, zoals een ‘verakkering van de zeebodem’, een verarming en ‘verslijming’ van het voedselweb, genetische effecten op vispopulaties, etc.

Omdat een gezonde toekomst voor de visserij nu eenmaal samenhangt met gezonde zeeën, riep men in 1983 in Europa het (eerste) Gemeenschappelijk Visserijbeleid (GVB) in het leven. Nu, meer dan dertig jaar en vijf herzieningen later, lijkt het tijd voor een ware trendbreuk. Wat deze ‘Big Change’ in Europees visserijbeleid inhoudt, lees je in volgende bijdrage.

Europese diversiteit in één beleid gevat

Met een grote diversiteit aan doelsoorten, visserijmethodes en bezochte visgronden, is de Europese visserij-industrie één van de meest gevarieerde ter wereld. De Europese lidstaten kozen ervoor om het beheer van deze sector – als één van de weinige thema’s – gezamenlijk op Europees niveau aan te pakken en de volledige beslissingsbevoegdheid over de vloot en visbestanden aan de Europese Unie te geven. Door de invloed en verzuchtingen van de Europese lidstaten te bundelen zou men in internationale discussies een sterkere positie kunnen innemen. Rechtstreeks gevolg was het in 1983 in het leven roepen van een (eerste) Gemeenschappelijk Visserijbeleid (GVB). Na jaren van discussie was eensgezindheid bereikt over hoe men, op basis van wetenschappelijk advies, kon waken over de toestand van visbestanden. De bekende en beruchte TACs (‘Total

■ Sfeerbeeld van de vismijn in het Spaanse Vigo (Kelle Moreau).

Allowable Catches' of Totaal Toegestane Vangsten – TTV) en de hieruit volgende nationale quota waren hier een rechtstreeks gevolg van. Het GVB hield hierbij rekening met de verschillende noden en impact van de regionale culturen en deelsectoren in de Europese visserij, gaande van de private sportvisser tot de multi-miljoen-euro genoteerde vennootschappen. Ook de hele marktketen onderging een kritische analyse, van de vangst van de vis tot de uiteindelijke verkoop aan de consument.

Ontoereikend, dan maar een 'Big Change'

Sinds de lancering in 1983 werd het GVB herhaaldelijk aangepast, geëvalueerd en hervormd. Zo kwamen er nieuwe edities in 1985, 1986, 1990, 1992 en 2002. Een grondige evaluatie in 2009-2010 bracht echter aan het licht dat de doelstellingen voor meerdere aspecten (weeral) niet gehaald werden. Nog te vaak doken allerlei problemen van ecologische, economische en/of sociale aard op. En ook bij de opvolging en controle bleek nog heel wat werk aan de winkel. Zo was er veel ongenoegen over een te hoge teruggooi van – deels ten dode opgeschreven – vis en andere zeedieren ("verkwisting"), een onevenwicht tussen de vlootcapaciteit en de vismogelijkheden ("te veel schepen voor te weinig vis") en het vastleggen van hogere quota dan wetenschappelijk verantwoord en geadviseerd waren ("politici die niet luisteren naar de wetenschappelijke adviezen"). Daarnaast ontbrak de nodige informatie over bepaalde vis- en andere bestanden, was er onvoldoende integratie van afzonderlijke adviezen en kregen ecosysteemoverwegingen te weinig

aandacht. Omdat het Europese visserijbeleid op deze en andere tekortkomingen geen afdoend antwoord had kunnen bieden, drong een nieuwe hervorming van het visserijbeleid zich meer dan ooit op.

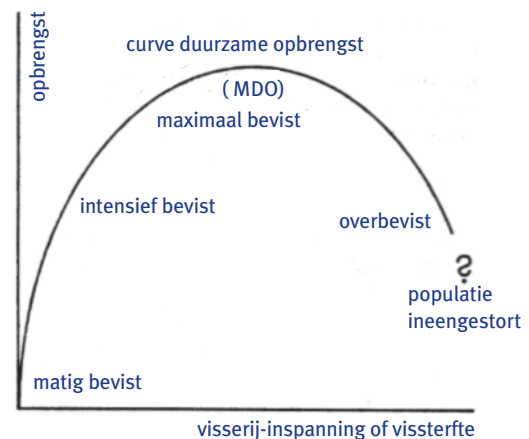
Op 1 januari 2014 was het dan eindelijk zover. Het nieuwe hervormde GVB ging van kracht. Het focust meer dan ooit op een duurzaam beheer van de visbestanden als gemeenschappelijk geëxploiteerde hulpbron en op het creëren van nieuwe mogelijkheden voor werkgelegenheid en groei in kustgebieden. De belangrijke pijlers hierbij zijn het bereiken van een duurzaam beheer voor alle visbestanden tegen 2020, de invoering van de aanlandingsverplichting, het ontwikkelen van een geïntegreerd advies en beheer, en de regionalisering van het visserijbeheer. Daarnaast krijgt de uitbouw van een duurzame aquacultuursector veel aandacht. De hervorming omvat ook nieuwe regels voor het betrekken van alle stakeholders, voor het markt- en handelsbeleid, en voor de ontwikkeling van een nieuw financieel instrument. Deze verschillende deelaspecten komen achtereenvolgens aan bod:

Maximale Duurzame Opbrengst = "rente wegvangen, niet je kapitaal"

Zeevisbestanden hebben doorgaans een hoog, maar geen onbeperkt voortplantingsvermogen. Voor steeds meer bestanden geldt dat de totale visserij-gerelateerde sterfte van een doelsoort (aanvoer + teruggooi) de natuurlijke populatie-aangroei overtreft. Of met andere woorden: er wordt meer gevangen dan er van nature bijkomt door voortplanting. Er is dus sprake van overbevising. Als gevolg hiervan riskeert de visserijsector in economische financiële problemen te

komen. Zij heeft er dus alle belang bij zich te houden aan wetenschappelijk onderbouwde vangstbeperkingen (TTV's en quota) die een duurzame exploitatie van individuele visbestanden verzekeren.

Het hervormde GVB bepaalt dat alle visbestanden tegen 2020, en waar mogelijk reeds in 2015, volgens de theorie van de 'maximale duurzame opbrengst' (MDO) bevestigd moeten worden.

■ **Maximale Duurzame Opbrengst (MDO)** is een economisch principe dat op lange termijn een maximale opbrengst beoogt. Men oogst hierbij enkel het deel van een visbestand dat jaarlijks op natuurlijke wijze boven het MDO-niveau is uitgegroeid ("leven van de rente, niet van het kapitaal"). Op korte termijn kan het bereiken van MDO echter tot een daling van de vangstmogelijkheden leiden (zeker voor visbestanden die reeds in het rood, lees: rechts van de MDO-top, zijn bevist), en zelfs een afbouw van de vlootcapaciteit impliceren. De maximaal duurzame opbrengst (MDO) wordt uitgedrukt als de te bereiken paaibiomassa en visserijsterfte (© FAO).

KM

Helaas is nog niet voor alle visbestanden bekend hoe ze aangroeien en hoe ze reageren op bevissing. Voor nogal wat visbestanden weet men bijvoorbeeld niet hoe groot de populatie minimaal moet zijn om de voortplanting veilig te stellen en de visserijsterfte als stock te overleven. Om deze voor een duurzame visserij broodnodige gegevens te bekomen, dienen de lidstaten de rol van de wetenschap in het toekomstige GVB te versterken. Ze worden gevraagd meer gegevens te verzamelen en informatie over voorraden, vloten en de impact van visserijactiviteiten, te delen. Buiten deze vangstbeperkingen (TTV's en quota) zijn ook zogenaamde 'preventieve maatregelen' binnen het GVB opgenomen. Deze omvatten toegangsregels ("waar wel, waar niet vissen"), beperkingen van de visserij-inspanning en technische maatregelen (bv. beperkingen in aanvoerlengte voor menselijke consumptie, maaswijdtebeperkingen, maatregelen om bijvangst van niet-doel soorten en -groottes te vermijden, ...).

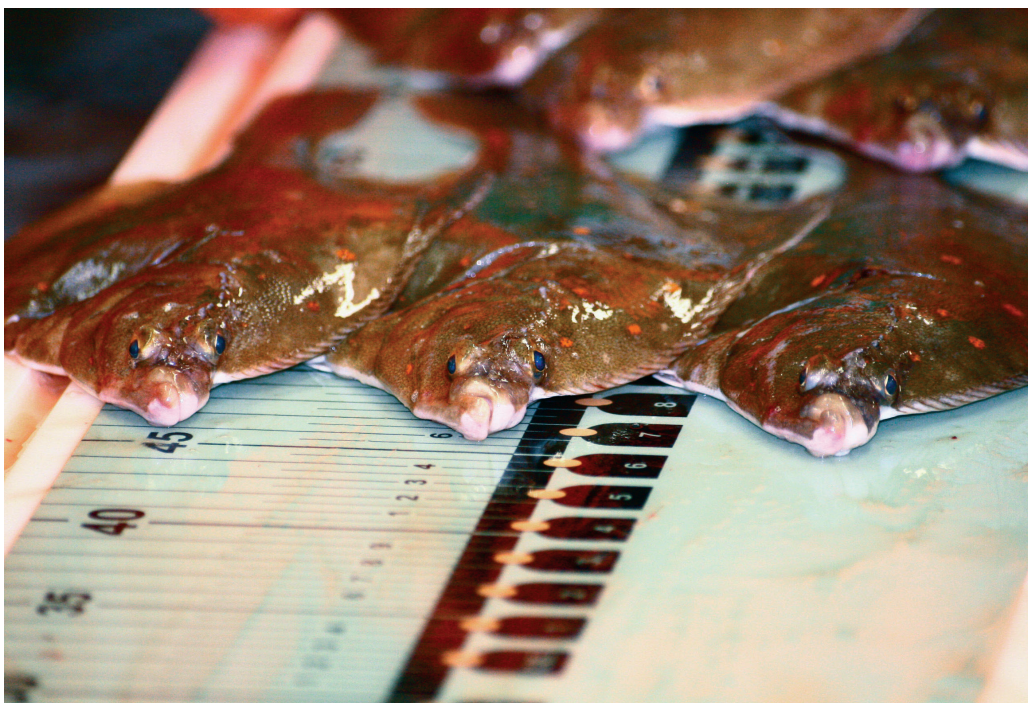
Geïntegreerd advies & beheer, of hoe het ganse ecosysteem als een complex geheel benaderen

Grootschalige visserij-activiteiten beïnvloeden niet alleen de geviseerde doelsoorten en die van een hele reeks onbedoelde bijvangstsoorten. Ook op ecosysteemniveau kan heel wat schade worden genoteerd. Deze schade kan zowel structureel van aard zijn (bv. bodemschade), als functioneel (bv. ontwrichting van het mariene voedselweb door overbevissing van bepaalde dieren). De grootte en samenstelling van de bijvangsten en de omvang van de bodemschade verschillen hierbij sterk naargelang de visserijmethode.

Traditioneel ligt de focus van adviesverlening en visserijbeheer op een zogenaamde "single stock"-benadering. Men benadert visbestanden dus soort per soort, terwijl ze vaak in gemengde bestanden van meerdere soorten voorkomen en het vissen op één soort dus automatisch een effect heeft op de andere soorten in de buurt. De integratie van steeds meer visserijadviezen en beheerstrategieën voor afzonderlijke visbestanden tot 'meersoorten-plannen' (zie ook onder 'Meerjarenplannen') is alvast een stap in de goede richting. Er moet evenwel ook verder worden gewerkt aan het opnemen van ecosystemeoverwegingen in visserijadvies en -beheer. Het hervormde GVB houdt zowel rekening met de gevolgen van exploitatie op hele ecosystemen als met lange-termijn effecten.

Van kortetermijndenken naar meerjarenplannen

Het hervormde GVB besteedt meer aandacht dan voorheen aan de ontwikkeling van meerjarenplannen. Die bestaan inmiddels voor steeds meer

■ Met beperkingen van de visserij-inspanning en aan de hand van technische maatregelen dient de bijvangst van ondermaatse vis zoveel mogelijk te worden vermeden (David Vuylsteke).

■ Sinds het vernieuwde GVB ingang vond, kwam er een "multi-stock meerjarenplan" voor het beheer van de bestanden van Atlantische kabeljauw, haring en sprot in de Baltische Zee (KM).

visbestanden. Dergelijke beheersplannen omschrijven vangstbeperkingen en preventieve maatregelen om een Maximaal Duurzame Opbrengst-niveau te bereiken en dit volgens een stappenplan. Wanneer vertraging blijkt te zijn opgelopen, geven de meerjarenplannen ook aan welke controleregels, aanlandingsregels of andere corrigerende maatregelen kunnen worden genomen om bij te sturen. Reeds vóór de invoer van de 2013-hervorming van het GVB bekrachtigde de Europese Commissie een aantal meerjarenplannen. De meeste spitsen zich toe op het herstel en het beheer van

één welbepaald visbestand dat van groot economisch belang is en reeds geruime tijd in een biologisch ongezonde toestand verkeerde. Zo waren er al meerjarenplannen voor onder meer tong (*Solea solea*), heek (*Merluccius merluccius*) en Atlantische kabeljauw (*Gadus morhua*).

Slechts in twee gevallen zijn bestanden van twee verschillende soorten geïntegreerd (zie 'Geïntegreerd advies en beheer...'): voor heek en Noorse kreeft (*Nephrops norvegicus*) in de Cantabrische Zee en in het westen van het Iberisch schiereiland, en voor tong en schol (*Pleuronectes platessa*) in de

Noordzee. Sinds het vernieuwde GVB op 1 januari 2014 ingang vond, kwam er één nieuw “multi-stock meerjarenplan” op tafel, voor het beheer van de bestanden van Atlantische kabeljauw, haring (*Clupea harengus*) en sprot (*Sprattus sprattus*) in de Baltische Zee. Hierbij bekijkt men voor het eerst de beheeropties voor de samen voorkomende bestanden van drie vissoorten simultaan en dit voor een langere periode. In de nabije toekomst zullen dergelijke plannen ook worden opgesteld voor de Noordzeeregio en voor de wateren ten westen van Groot-Brittannië en rond Ierland (de zogenaamde ‘Keltische Ecoregio’).

Aanlandingsverplichting – Teruggooiverbod

Bij het vissen belandt helaas ook heel wat leven onbedoeld in het net en op het dek. Het gaat hierbij om commercieel

oninteressante of minder gekende soorten (die op de markt weinig tot niets opbrengen), ondermaatse vis (beneden de wettelijk vastgelegde minimum aanvoerlengte), soorten waarvoor de visser geen quotum (meer) heeft, of vis die omwille van bepaalde vangstsamenstellingsvoorschriften niet aan boord mag zijn. Deze dieren gaan, vaak meer dood dan levend, terug over boord. Het GVB wil met meer selectieve vistuigen een einde maken aan deze verspillende praktijk van teruggooi. Ook gaat ze stapsgewijs en voor alle commerciële visserijen in Europese wateren tussen 2015 en 2019 een aanlandingsverplichting invoeren. Die geldt voor alle soorten die onder quota vallen of waarvoor minimummaten gelden. Het gaat hier om een compleet nieuw element in de EU visserijwetgeving. In 2015 zijn de pelagische (‘in de waterkolom actieve’) visserijen aan

de beurt, in 2016 volgen de demersale (‘zeebodem gebonden’) visserijen. Onder de aanlandingsverplichting moet de volledige vangst voortaan aan land worden gebracht en tegen de quota worden afgeboekt. De ondermaatse vis zal wel niet als consumeerbare vis mogen worden verhandeld, maar tot diervoer of meststof worden verwerkt. Gevolg: vissers die niet investeren in het verminderen van hun bijvangsten en dus sneller volle visruimen hebben (deels gevuld met vis die ze vroeger zouden hebben teruggewooid) riskeren verminderde opbrengsten. Met de invoer van de aanlandingsverplichting wil het GVB de Europese vissers dan ook motiveren om actiever mee te werken aan de overgang naar selectievere visserijtechnieken. Onder de nieuwe wetgeving rond de aanlandingsverplichting zal het wel mogelijk zijn om uitzonderingen te verkrijgen voor soorten waarvoor een hoge overleving na teruggooien kan worden aangetoond. Vereiste overlevingspercentages worden hierbij evenwel niet voorgeschreven.

Overdraagbare visserijconcessies (TFC)

Het onevenwicht tussen de vlootcapaciteit en de visserijmogelijkheden wordt wereldwijd, maar ook in Europa, erkend als één van de belangrijkste visserijproblemen: er zijn te veel vaartuigen actief in verhouding tot wat de visbestanden aankunnen. Er doet zich immers een zogenaamde ‘Tragedie van de meent’ voor, d.w.z. : de vrijheid van een individuele visser zal hem ertoe aanzetten uit het gemeenschappelijk bevestigde en beïnvloede visgebied een maximum aan profijt te halen, omdat de kosten van zijn daden (lees: de schade aan het ecosysteem en aan de visbestanden) verdeeld worden over alle vissers en dus niet als zijn probleem worden aanzien. De hervorming van het GVB streeft er nu net naar om de overcapaciteit te elimineren met behulp van overdraagbare visserijconcessies (‘Transferable Fishing Concessions’ – TFC). Door individuele visserijrechten te verlenen aan vissers, schepen, bedrijven, coöperaties of vissersgemeenschappen wordt de concurrentie om een bepaalde hoeveelheid vis te vangen immers geminimaliseerd. Wat je toegewezen wordt, blijft immers van jou en het is niet langer kunst om zo snel mogelijk jouw deel van de koek op te vissen.

Dit TFC systeem is al in heel wat landen (waaronder Nederland) succesvol gebleken. Toch is een aantal lidstaten (waaronder België) niet voor het systeem te vinden. Ze vrezen dat in geld uitgedrukte, overdraagbare individuele rechten zal leiden tot een concentratie en industrialisatie van de visserij. Wat dan weer een risico inhoudt op speculatie en buitensporige concentratie van quota... Mede daardoor is het instellen van TFC's uiteindelijk géén verplichting onder het GVB, maar blijft het een vrijwillige keuze van elke individuele lidstaat.

KM

■ Met het vernieuwde GVB wil Europa de duurzame visserij aanmoedigen. Visserijen – zoals deze met warrelnetten – veroorzaken veel minder bijvangst van andere vissen. Rest wel nog het probleem van ongewild gevangen zeezoogdieren en vogels (Jochen Depestele).

■ *Mede omdat de EU de grootste afnemer van visserijproducten is ter wereld, heeft ze een grote verantwoordelijkheid naar het duurzaam beheer van visstocks, ook in internationale wateren (Hans Hillewaert).*

Regionalisering of hoe ideeën uit de basis meer kans zullen krijgen

Met de ingang van het Verdrag van Lissabon (2007) vallen bijna alle thema's van het visserijbeleid onder de codecisieprocedure. Dat betekent dat de Europese Commissie, de Europese Raad én het Europees Parlement gezamenlijk tot een besluitvorming moeten komen. Enkel de bepaling van de quota blijft een exclusieve bevoegdheid van de Europese Raad. De codecisieprocedure is echter tijdrovend en alle Europese instellingen zijn het erover eens dat de top-down benadering op vlak van visserijbeleid niet kon verdergezet worden. Het visserijbeleid is met het nieuwe GVB veel meer een bottom-up benadering en wordt beter afgestemd op de specifieke eigenschappen van elke regio of zeebekken, een proces dat als *regionalisering* wordt omschreven. Advies vanuit de basis naar de EU toe zal geschieden via nieuwe Adviesraden (AR), zelf geënt op de reeds sinds 2004 bestaande Regionale Adviesraden (RAR). Ze zijn samengesteld uit vertegenwoordigers van de visserijsector en andere belangengroepen (in een verhouding 60-40%). Zij krijgen hiervoor financiële steun van de EU, daar zij een doelstelling van algemeen Europees belang nastreven.

Subsidies & beleidsfinanciering

De ingang van het hervormde GVB betekent ook de start voor een nieuw financieringsinstrument, het Europees Fonds voor Maritieme Zaken en Visserij (EFMZV). Het EFMZV (2014-2020) is de opvolger van het Europees Visserijfonds (EVF 2007-2013) en ondersteunt – in cofinanciering met de betrokken lidstaten – projecten die een duurzamere visserij en gezondere kustgemeenschappen beogen. Elk land krijgt, in verhouding tot de omvang van haar visserijsector, een deel van het fonds toebedeeld. Ze stelt hiervoor een nationaal operationeel programma op dat door de

Commissie dient te worden goedgekeurd. Beleid, visserijsector en wetenschap moeten worden betrokken bij de opstelling van de operationele programma's. Het nieuwe EFMZV legt extra nadruk op o.a. samenwerking tussen wetenschap en visserij, het geven van impulsen aan een slimme 'groene' aquacultuur en het integreren van de visserij in het maritiem beleid.

Internationaal beleid

De Europese vissersvloten realiseren meer dan een kwart van hun vangsten buiten EU-wateren. Daarbij worden zowel de nationale wateren van landen buiten de EU als internationale wateren aangedaan. Met landen buiten de EU worden bilaterale overeenkomsten afgesloten. Een financiële tegenprestatie verzekert de toegang en visrechten in de Exclusief Economische Zone van deze partnerlanden, maar omvat ook een sectorale steun gericht op het onderbouwen van wetenschappelijk onderzoek, het verduurzamen van het visserijbeheer en het opzetten van betere controle- en handhavingsmechanismen. In internationale wateren rust het visserijbeheer op de schouders van Regionale Organisaties voor Visserijbeheer (ROVBs). Deze ROVBs zijn opgericht door landen met gelijkaardige visserijbelangen in een bepaalde regio (bv. Visserijcommissie voor het noordwestelijke deel van de Atlantische Oceaan - NEAFC) of met een focus op specifieke, vertrekkende soorten die verspreid over uitgestrekte gebieden leven (bv. Internationale Commissie voor de instandhouding van de tonijnachtigen in de Atlantische Oceaan - ICCAT). De meeste ROVBs zijn ook bevoegd voor het vastleggen van beheersmaatregelen. De EU is betrokken partij in 17 ROVBs (waarvan zes tonijnorganisaties). Naast een grote visserijmacht, is de EU ook de grootste afnemer van visserijproducten in de wereld. Het heeft dan ook een belangrijke invloed op het vlak van visserijbeheer en zeerecht.

Er wordt onder meer nauw samengewerkt met de Voedsel- en Landbouworganisatie (FAO) en de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO).

Markt- en handelsbeleid

De "gemeenschappelijke ordening van de markten" vormt al sinds 1970 een belangrijke pijler van het GVB. Doel is om de markt te stabiliseren en een goed inkomen te waarborgen voor de visser en viskweker. Vandaag vormt deze verordening nog steeds de basis van het EU-beleid voor het beheer van de markten voor visserij- en aquacultuurproducten. Waar oorspronkelijk vooral de nadruk lag op marktinterventie (tussenkomen als de prijzen te laag worden), verschuift het accent in de loop der jaren steeds meer naar duurzaamheid. Officieel erkende producentenorganisaties (zoals de Rederscentrale in België) die de productie en afzet van visserij- en aquacultuurproducten coördineren, spelen hierin een belangrijke rol. Het doel is een transparante en efficiënte interne markt die kwalitatief hoogstaande producten levert. Daartoe worden gemeenschappelijke handelsnormen vastgelegd die de kenmerken bepalen waaraan bepaalde in de EU verkochte producten moeten voldoen, ongeacht hun oorsprong (bv. versheid, grootte). Voor een aantal soorten schrijft deze verordening een minimale aanlandingsmaat voor. Bedoeld wordt de lengte die een individu uit een welbepaald visbestand minimaal moet halen om te mogen worden verkocht voor directe menselijke consumptie. Hierin wordt de filosofie gevolgd dat onvolwassen (en dus kleinere) vissen best niet worden opgevisd. Zo krijgen ze de kans om verder op te groeien en zich minstens één keer voort te planten.

Tot slot is de gemeenschappelijke ordening van de markten ook gelinkt aan de algemene Europese regelgevingen betreffende verkoopbenamingen en voedsel etikettering (zie o.a. <http://ec.europa.eu/fisheries/documentation/>

publications/eu-new-fish-and-aquaculture-consumer-labels-pocket-guide_en.pdf). Zo is het sinds 13 december 2014 voor niet verwerkte verse vis o.a. verplicht aan te geven wat de commerciële en wetenschappelijke naam is, met welk tuig werd gevist en in welk vangstgebied.

Hervorming nog volop bezig

Daarmee is de kous niet af. Het hervormde GVB besteedt ook aandacht aan het bestrijden van illegale visserij en het versterken van de controle erop. Tevens wil het zuurstof bieden aan kleinschalige visserijactiviteiten met een lage impact op het ecosysteem. In dit verband kan gewezen worden op de initiatieven in het Belgische deel van de Noordzee. Zoals te lezen viel in Grote Rede 39 ('Ruimtelijke planning op zee: waar België goed in is') experimenteert het nieuwe Marien Ruimtelijke Plan met zones waar enkel visserij met minder bodemimpact wordt getolereerd.

Het hervormde GVB wil de eerder genoemde visserij-gerelateerde problemen van ecologische, economische én sociale aard in één beweging aanpakken. Nieuwe maatregelen voor elk van deze drie thema's moeten tevens kaderen binnen randvoorwaarden die worden gesteld door de andere twee thema's. Net hierdoor vormt het hervormde GVB een grote uitdaging voor zowel beleidsmakers, wetenschappers als vissers. Beleidsmakers dienen nieuwe realistische doelstellingen te formuleren die aan de hand van haalbare maatregelen bereikt kunnen worden. Wetenschappers moeten de gegevensverzameling hierop afstemmen en veelal nieuwe analyses invoeren om de gevraagde adviezen op te kunnen stellen. Vissers moeten zich dan weer aanpassen om binnen het nieuwe wetgevende kader hun brood te kunnen blijven verdienen. Daarnaast krijgt de uitbouw van een duurzame aquacultuursector veel aandacht, en moeten

Binnen het hernieuwde Europees Visserijbeleid krijgt ook de uitbouw van een duurzame aquacultuursector heel wat aandacht. Hier hangcultuur mosselen uit de Noordzee (ILVO-2007).

de nieuwe regelgevingen ook beantwoorden aan wat mogelijk is binnen de kaders van het internationaal beleid en het markt- en handelsbeleid.

Het proces is met het in voege treden van de verordening op 1 januari 2014 zeker nog niet afgerond. We houden de vinger nauw aan de pols, en hopen dat zowel visbestanden, ecosystemen als vissersgemeenschappen binnen afzienbare tijd de vruchten van het hervormde GVB zullen kunnen plukken!

Bronnen:

- COM (2009). Green paper on the Reform of the Common Fisheries Policy.
- Hilborn R., T.A. Branch, B. Ernst, A. Magnusson, C.V. Minte-Vera, M.D. Scheuerell & J.L. Valero (2003). State of the World's Fisheries. *Ann. Rev. of Env. & Resources* 28: 359-399.
- Verordening (EG) nr. 1380/2013 van het Europees parlement en de Raad van 11 december 2013 betreffende het gemeenschappelijk visserijbeleid, tot wijziging van Verordeningen (EG) nr. 1954/2003 en (EG) nr. 1224/2009 van de Raad tot intrekking van Verordeningen (EG) nr. 2371/2002 en (EG) nr. 639/2004 van de Raad en Besluit 2004/585/EG van de Raad.
- Wilson D.C. (2009). *The Paradoxes of Transparency: Scientific Institutions and the Ecosystem Approach to Fisheries Management in Europe*. Amsterdam, University of Amsterdam Press.
- http://ec.europa.eu/fisheries/cfp/index_nl.htm
- <http://www.mrag.co.uk>

Lees meer:

- Feiten en cijfers over het Gemeenschappelijk Visserijbeleid – editie 2014: http://ec.europa.eu/fisheries/documentation/publications/pcp_nl.pdf
- Europese Commissie – Visserij: http://ec.europa.eu/fisheries/cfp/index_nl.htm
- Europees Parlement – GVB: ontstaan en ontwikkeling: http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/nl/displayFtu.html?ftuid=FTU_5_3.1.html

Interessante infografieken:

- Er is genoeg vis in zee – of niet? (Bron: Europees Parlement): http://www.europarl.europa.eu/resources/library/images/20130204PHT05609/20130204PHT05609_original.jpg op: <http://www.europarl.europa.eu/news/nl/news-room/content/20130201STO05560/html/Strijd-tegen-overbevissing-is-in-het-voordeel-van-vissers>
- Hoe we ons een weg door de oceanen eten (Bron: Ocean2012): http://assets.ocean2012.eu/publication_documents/documents/298/original/OCEAN2012-ID-NL.pdf
- The EU fishing fleet: fact and figures (Bron: EC) – vertical and horizontal version: http://ec.europa.eu/fisheries/documentation/publications/2014-1-eu-fishing-fleet-facts-figures_en.pdf
- http://ec.europa.eu/fisheries/documentation/publications/2014-2-eu-fishing-fleet-facts-figures_en.pdf
- Farmed in the EU (Bron: EC): http://ec.europa.eu/fisheries/documentation/publications/2015-aquaculture-facts_en.pdf

